

KLEDING EN GLOBALISERING

KLEDING EN GLOBALISERING

INLEIDING	2
HET TERREIN	3
Een beetje voorgeschiedenis: Bretton Woods, een internationaal economisch bestel op de puinen van de 2de W.O.	3
Vrijhandel en protectionisme: GATT, het Multi-vezelakkoord en de WTO.	4
Van een idealistisch plan tot een technocratisch ontwikkelingsrecept: de 'Washington consensus'	5
Protectionistische opstoot in de textiel- en kledingsector	5
Geleidelijke vrijmaking van de internationale textiel- en kledinghandel: het Agreement on Textiles and Clothing (ATC)	5
WTO-conferentie in Qatar	6
Delocalisering in een geglobaliseerde economie	6
Westerse kledingbedrijven worden kop-staartbedrijven.	7
Arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie	7
Leiden mondialisering en vrije markt... automatisch tot ontwikkeling?	8
DE SPELERS	11
Inleiding	11
Kernspelers.	11
Regeringen.	11
Grote kledingbedrijven	12
De werkneemsters en hun vakbonden.	13
Jongere spelers	14
De media en de communicatietechnologie.	14
Niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties en actiegroepen.	14
SLOT	16
Bronnen	17

INLEIDING

De discussie over de 'globalisering' van de economie is de laatste jaren uiterst hevig geworden. Wat in internationale gespecialiseerde instellingen als het IMF en de WTO gebeurt, is vandaag de dag aanleiding tot massamanifestaties en levendige debatten in de media. Dit is voor de democratie een verheugende vaststelling. Maar waarom al die activiteit met zoveel inzet?

Decennia lang hebben het Westen en de internationale instellingen de vrijhandel als hét middel aangeprezen om de ontwikkeling te bevorderen. Tezelfdertijd zien we de kloof tussen Noord en Zuid, tussen rijk en arm groeien. Met uitzondering van een paar Zuid-Oost-Aziatische landen blijkt het recept weinig aan te slaan. Zo beschikt het armste vijfde van de wereldbevolking slechts over 1% van het bruto wereldproduct.

Wereldwijd blijven ondervoeding, analfabetisme, ziekte en armoede het lot van honderden miljoenen medemensen. De armste landen gaan gebukt onder hoge schulden, kunnen de strijd tegen Aids niet aan, en kunnen niet meegenieten van Westerse investeringen.

Het is deze onduidbare toestand die de mensen en het middenveld ertoe aanzetten om het aangeprezen recept ter discussie te stellen en de politieke impasse rond het ontwikkelingsvraagstuk aan te klagen.

Het hemd is bovendien nader dan de rok. De Westerse landen preken vrijhandel, maar verdedigen vooral hun eigen belangen. Ze verplichten de arme landen hun markten te openen voor onze industriële producten en diensten, maar weigeren hun eigen markten te openen voor de producten van de ontwikkelingslanden,

vooral in de landbouw-, textiel- en kledingsectoren. Op de WTO-conferentie van Doha weigerde Europa zich te verbinden de uitvoersubsidies voor landbouwproducten af te bouwen. Het Textiel- en Kledingakkoord wordt door het Westen zo gemanipuleerd dat men de quota's voor 'interessante' producten zo laat mogelijk afschaft. Dure patenten en licenties verhinderen dat de ontwikkelingslanden toegang krijgen tot moderne technologie.

De ondertussen sterk toegenomen vrijhandel heeft in de arbeidsintensieve sectoren een wereldwijde concurrentie naar de goedkoopste arbeidskrachten doen ontstaan. De kledingsector is daar een berucht voorbeeld van. Om investeringen aan te trekken sluiten regeringen liever de ogen voor de menonwaardige 'Daens'-toestanden. Ook voor deze politieke elites is het hemd veelal nader dan de rok: ze hebben meer belangstelling voor de macro-economische voordelen van de uitvoer en de belangen van de werkgevers dan voor het lot van de kledingarbeiders. Minimale sociale en milieunormen beschouwen ze als verdoken protectionistische maatregelen van het Westen.

Deze brochure schetst een beeld van de internationale handelspolitiek sinds de 2de WO en van wat die in de kledingsector teweeg gebracht heeft. De inzet is ontwikkelingskansen voor het Zuiden en in het Zuiden elementaire mensen- en arbeidsrechten voor de bevolking. Deze doelen mogen we niet overlaten aan de zogenaamde economische 'wetten'. Werkgevers, vakbonden, politici en ngo's weten dat economie evenzeer gaat over de toeëigeningsregels van de maatschappelijke rijkdom.

HET TERREIN

Een beetje voorgeschiedenis: Bretton Woods, een internationaal economisch bestel op de puinen van de 2de W.O.

Lange tijd was men de mening toegedaan dat er in de internationale handel alleen winnaars en verliezers konden zijn. Een win-win situatie werd voor onmogelijk aangezien (mercantilisme). Of een land voert meer uit dan het invoert en wint economisch, of het omgekeerde is het geval en het land verliest economisch. Daarom werden er protectionistische maatregelen genomen: men probeerde zoveel mogelijk te verkopen in het buitenland en de invoer te ontmoedigen met hoge tolmuren. Deze theorie werd weerlegd door Adam Smith en David Ricardo. Bekend is de uitspraak van Smith: "Het motto van elk zuinig gezinshoofd is dat je nooit zelf goederen produceert als je dat meer kost dan ze elders aan te kopen. Een kleermaker probeert niet z'n eigen schoenen te maken, hij koopt ze bij de schoenmaker."

Vanaf het midden van de 19de eeuw zien we de eerste beleidsmaatregelen en handelsakkoorden om de vrijhandel te bevorderen (G.-B.: afschaffing van de Corn Laws; het Frans-Engels Verdrag van 1860). Maar het protectionisme behield z'n aantrekkingskracht. Sommige economen bleven het verdedigen, o.a. Frédéric List, die beweerde dat jonge industrieën een tijdje beschermd moesten worden. Maar vooral in tijden van economische moeilijkheden werd er - ook onder druk van de publieke opinie - naar terug gegrepen als middel om de binnenlandse problemen op te lossen.

De depressie vanaf de jaren '30, met zeer hoge inflatie en enorme werkloosheid, werd gekenmerkt door een wereldwijde opstoot van protectionisme. Ieder land poogde zijn werkloosheidsprobleem op te lossen door vooral te exporteren en de import van goederen zoveel mogelijk te beperken. Dit leidde uiteindelijk tot een ware handelsoorlog waarbij de staten mekaar overtroefden met draconische invoertarieven, zodat de internationale handel totaal stil viel, de economische crisis uitdiepte en bleef duren tot het begin van de 2de WO. Die lange crisis zou trouwens één van de oorzaken worden van de nieuwe wereldoorlog.

Al tijdens de oorlog werden daarom de grondvesten gelegd voor een nieuw, internationaal geregeld economisch systeem. Het oude had namelijk duchtig gefaald. Temidden van de wereldomvattende chaos en vernietiging besloten politici en economen 'met een schone lei' te beginnen en te werken aan een 'nieuwe orde', ook als alternatief voor die van Hitler. In het Verenigd Koninkrijk werkte de econoom Maynard Keynes aan een plan voor een naoorlogs economisch bestel. Hij dacht aan een 'International Clearing Union', een echte Centrale Wereldbank met eigen munt (Bancor) die krediet van rijke landen zou kunnen verschaffen aan noodlijdende staten om het hoofd te bieden aan economische cycli en de prijzen van de grondstoffen te stabiliseren. In de V. S. werkte Harry Dexter White aan een gelijkaardige blauwdruk met internationale instellingen om de goede werking van het monetaire systeem te waarborgen, de wereldhandel te herstellen en de economieën te doen herleven. Zijn plan omvatte een 'Stabilisation Fund' en een 'Bank for Reconstruction and Development', die de internationale munt 'Unitas' zou uitgeven. Ondanks verschillen hadden beide economen dezelfde basisideeën over de noodzaak van internationale instellingen en de overdracht van nationale bevoegdheden op het vlak van de economie.

Na een reeks gesprekken werden minder verreikende voorstellen uitgewerkt, vooral op basis van de ideeën van White. Het Stabilisation Fund werd het International Monetary Fund (IMF) en de centrale wereldbank werd een investeringsinstelling (World Bank) zonder eigen munt en met een beperktere bevoegdheid. Maar de belangrijkste idee bleef overeind en in juli 1944 kwamen afgevaardigden van 44 staten bijeen te Bretton Woods (New Hampshire), waar tijdens de vier weken durende onderhandelingen het naoorlogse economische systeem werd uitgewerkt. Door de eerder afwijzende houding van de Amerikaanse bankiers werden de bevoegdheden van het International Monetary Fund (IMF) ingeperkt tot het uitschrijven van leningen om wisselkoersschommelingen op korte termijn te bestrijden. De dollar, die uitwisselbaar zou zijn met goud, werd aanvaard als de internationale reservemunt. Na enkele maanden bleek dat de Sovjet-Unie niet van plan was het akkoord te rati-

ficeren: Churchill had het intussen al gehad over 'het ijzeren gordijn' en de Sovjets zouden kort daarop hun eigen communistisch economisch blok vormen en de COMECON oprichten. Omdat White intussen verdacht werd van communistische sympathieën, werd de Belg Camille Gutt de eerste directeur van het IMF. Bij de start hadden in de Wereldbank de conservatieve Amerikaanse bankiers veel invloed zodat heel wat van het aanvankelijke idealisme verloren ging.

Oorspronkelijk was er ook een derde instelling gepland, de International Trade Organisation (ITO), die zich met de importtarieven en de grondstoffenprijzen zou bezighouden, twee nijpende problemen voor de ontwikkelingslanden. In 1948 werd een akkoord bereikt over de ITO op een conferentie te Havana, maar het Amerikaanse Congres weigerde het te ratificeren zodat de ITO nooit werd opgericht. Ze werd kort daarop vervangen door de minder verreikende General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). En het probleem van de grondstoffenprijzen werd tot nu toe nooit grondig aangepakt.

Vrijhandel en protectionisme: GATT, het Multi-vezelakkoord en de WTO

In 1947 sloten ca. 40 landen het General Agreement on Tariffs and Trade over het bevorderen van de internationale vrijhandel. Dit akkoord was gebaseerd op de principes van non-discriminatie en multilateralisme. Het non-discriminatie principe komt tot uiting in de eis dat alle lidstaten elkaar het statuut van 'meest begunstigde natie' ('most favoured nation') moeten toekennen, d.w.z. dat, indien de invoertarieven voor bepaalde goederen uit een land worden verlaagd, dat moet gebeuren voor die goederen uit alle lidstaten van de GATT. Het akkoord was het begin van een groot aantal bilaterale overeenkomsten. Op verscheidene onderhandelingsrondes werden afspraken gemaakt over verdere vermindering van tarieven, afschaffing van quota's en over uniforme regelingen bijv. over douaneactiviteiten. Hieronder een kort overzicht:

Annecy, Frankrijk	1949	Tariefverminderingen
Torquay, Engeland	1951	Tariefverminderingen
Genève	1956	Tariefverminderingen
Genève, (Dillonronde)	1960-62	Tariefverminderingen
Genève, (Kennedyronde)	1962-67	Tariefverminderingen Gatt onderhandelingsregels
Tokyoronde	1973-79	<ul style="list-style-type: none"> • Algemene tariefvermindering tot een gemiddeld niveau van 35% en tot 5 à 8% onder de ontwikkelde landen; • Regelgeving omtrent <ul style="list-style-type: none"> - overheidsaanbestedingen - douanetaxatie - subsidies en compenserende maatregelen - anti-dumpingmaatregelen - standaardisering van productnormen - importlicenties
Uruguayronde	1986-94	<ul style="list-style-type: none"> • verbreding van de GATT • beperking van landbouwsubsidies • opname van handel in diensten in de GATT • opname van intellectuele eigendom in de GATT • oprichting van de Wereldhandelsorganisatie (WTO)

Tijdens de Uruguayronde werd dus de WTO opgericht, een instelling die de wereldhandelsovereenkomsten een sterker institutioneel kader moest geven, met o.a. een betere manier om betwistingen te beslechten. Op dit ogenblik zijn 144 landen lid van de WTO.

Van een idealistisch plan tot een technocratisch ontwikkelings-recept: de 'Washington consensus'

De Bretton Woods instellingen hebben ondertussen een groot financieel-economisch belang gekregen voor de ontwikkelingslanden die er meer en meer afhankelijk van werden voor het bekomen van leningen om hun torenhoge schulden af te bouwen en van kapitaal voor hun ontwikkelingsprojecten. Leningen worden slechts toegestaan op voorwaarde dat strenge 'aanpassingsprogramma's' werden doorgevoerd volgens een geïkt neo-liberaal concept: privatisering van de economie; openstellen van de economie voor de vrijhandel om buitenlandse investeringen te aan te trekken (toetreding tot WTO), muntdevaluatie om de import te ontmoedigen en de export te bevorderen, draconische besparingen in de sociale sector en afbouw van overheids-subsidies,... De 'sociale' aanpassingsprogramma's hebben meestal desastreuze gevolgen voor de levensstandaard van de gewone mensen. Verder storen de technocratische economen zich niet aan 'externe factoren' zoals onmenselijke en gevaarlijke werkomstandigheden, milieuschade, of sociale ongelijkheid. Of dit ontwikkelingsconcept uiteindelijk tot successen heeft geleid, zullen we later bekijken.

Protectionistische opstoot in de textiel- en kledingsector

Ondanks het GATT programma voor steeds meer liberalisering, blijft de protectionistische tendens altijd sterk. Dat komt omdat de voordelen van de vrijhandel zeer diffuus zijn, terwijl vragen naar protectionistische maatregelen veelal de uitdrukking zijn van sterke politieke druk om bepaalde sectoren, die soms lokaal geconcentreerd zijn, in bescherming te nemen. De redding van een hele sector (bijv. landbouw of staal) is

een veel tastbaarder objectief dan verlaagde prijzen voor sommige producten. Zo werd in 1974 het *Multi-vezelakkoord* gesloten. De Westerse landen wilden maatregelen nemen tegen de toenemende concurrentie op het gebied van textiel- en kledinggoederen uit de lagelonenlanden. In dat akkoord werd kleding uit de derdewereld per land onderworpen aan vaste invoerquota's³ en zeer hoge invoertarieven. Dit akkoord bleef 20 jaar geldig, tot 1994.

In 1995 gaf men echter dit protectionistisch beleid in de internationale textiel- en kledinghandel grotendeels op. Tijdens de Uruguayronde van de GATT werd een *Agreement on Textiles and Clothing (ATC, 1995-2005)* opgenomen in de WTO. Er werd overeengekomen dat de handelsbelemmeringen over een periode van 10 jaar in een drietal stadia grondig moesten worden afgebouwd.

Geleidelijke vrijmaking van de internationale textiel- en kledinghandel: het Agreement on Textiles and Clothing (ATC)

Het ATC bepaalt dat over een periode van 10 jaar (1995-2005) de quota's op invoer van textiel en kleding geleidelijk aan worden afgebouwd en dat de importtarieven omlaag moeten. Vanaf 1 januari 1995 moet ieder lid van de WTO in drie stadia een steeds groter volume van de import van voorgarens en garens, stoffen, textielproducten en kleding onder de WTO/ATC-regels onderbrengen. Dat betekent dat die producten niet meer aan quota's onderhevig zijn, dat de invoertarieven lager worden en het statuut van 'meest begunstigde natie' wordt toegepast.

Fase 1	1995-1997	minimum 16% jaarlijks meervolume t.o.v. van de vorige periode onder de regels van het Multi-vezelakkoord
Fase 2	1998-2001	minimum 25 % jaarlijks meervolume t.o.v. van het volume in fase 1
Fase 3	2002-2004	minimum 27 % jaarlijks meervolume t.o.v. van het volume in fase 2

³ Een quota is een door een land bepaalde maximum hoeveelheid goederen dat een ander land mag importeren.

Deze liberalisering van de handel heeft natuurlijk voor gevolg dat de invoer van textiel- en kledingproducten uit de ontwikkelingslanden veel aantrekkelijker wordt. De ontwikkelingslanden kunnen nu ten volle hun 'comparatief voordeel', hun goedkope arbeidskracht, uitspelen. De (verlaagde) invoertarieven en de geleidelijke opheffing van quota's vormen geen onoverkomelijke drempel meer. Bepaalde soorten kleding uit lagelonenlanden wordt op de binnenlandse markt goedkoper dan kleding die vervaardigd is in België of in andere ontwikkelde landen.

WTO-conferentie in Qatar

Op 14 november 2001 bereikten de 144 leden van de WTO in Qatar een akkoord over de agenda voor een volgende onderhandelingsronde (2001-2005). Dat was een hele opluchting na de mislukking van Seattle in 1999. Een nieuwe mislukking zou de Wereldhandelsorganisatie in diskrediet gebracht hebben en na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 een nog grotere economische terugval veroorzaakt hebben. De deelnemende landen hebben alle moeite gedaan om tot een compromis te komen, vooral door een aantal twistpunten onder de handelsblokken naar de toekomst te verschuiven.

Het is een compromis geworden tussen de belangen van de diverse handelsblokken. Er is deze keer wel iets meer rekening gehouden met de vragen van de ontwikkelingslanden. Er is een klein stapje in de goede richting gezet, maar het is geen grote doorbraak. Positief is dat de derdewereldlanden bij epidemische ziekten goedkope generische geneesmiddelen kunnen produceren zonder dure patentrechten te moeten betalen aan Westerse farmaceutische bedrijven.

Over sociale en milieunormen zal in de toekomst, na verder onderzoek en zonder een einddoel vast te leggen, worden onderhandeld. De versnelde afbouw van de quota's voor textiel- en kledingproducten komt er niet. Ook over de vermindering van de (vooral Europese) exportsubsidies in de landbouw zal onderhandeld worden, zonder een einddoel vast te leggen. Vage verklaringen dus die de ondertekenaars tot weinig binden.

Delocalisering in een geglobaliseerde economie

De zeer lage arbeidskost in de lagelonenlanden heeft voor gevolg dat confectiebedrijven hun productie in het Westen afbouwen en investeren in het Zuiden en het Oosten. Veel confectieateliers die weinig gesofisticeerde kleding produceerden (jeans, hemden, T-shirts, sweaters, ondergoed,...) sloten hier hun deuren en beslisten hun productie te vestigen in de lagelonenlanden, te 'delocaliseren'. Eerst dachten sommige Westerse bedrijven dat ze aan de concurrentie uit het Zuiden het hoofd zouden kunnen bieden door de productie zoveel mogelijk te automatiseren en te mechaniseren om de hoge arbeidskost te drukken, maar ook deze optie bleek niet tot prijzen te leiden die konden concurreren met de producten uit het Zuiden. Jeansgigant Levy Strauss volgde tot voor kort nog die strategie voor haar productie in de V.S. en Europa. Maar uiteindelijk sloot het bedrijf veel van zijn ateliers in de VS en in 1998 zijn laatste ateliers in Europa (4 bedrijven in België en Frankrijk).

De tendens tot delocalisering wordt nog versterkt door het feit dat de kledingindustrie een zeer gemakkelijk te verplaatsen industrie is. Bij arbeidsintensieve productie volstaan klassieke snij-, stik- en strijkmachines, die eenvoudig te transporteren zijn. Bovendien vereist de productie geen hooggeschoolde arbeidskrachten (80% en meer zijn jonge vrouwelijke werknemers zonder speciale vooropleiding). Het arbeidsproces wordt ook opgesplitst in kleine repetitieve stappen die gemakkelijk aan te leren of in te oefenen zijn.

De lagelonenlanden verwelkomen investeerders met open armen. Er komt meer werkgelegenheid, dikwijls in streken met een groot arbeidsoverschot. Investeringen zijn bovendien goed voor hun economie in het algemeen (handelsbalans, munt). Voor economieën in ontwikkeling is de kledingindustrie een laagdrempelige sector: er zijn weinig hoogwaardige technologie of hoog opgeleide arbeidskrachten voor nodig. De regeringen doen meestal hun uiterste best om de werkgevers ter wille te zijn want de concurrentie onder de ontwikkelingslanden bij het aantrekken van investeringen is erg intens. Een van de veelgebruikte middelen om investeerders te lokken zijn vrijhandels- of exportzones (Engels: export

processing zones; Spaans: maquila's), waar exporterende ondernemingen van speciale voordelen genieten, bijv. lagere belastingen, geen importtarieven op investeringsgoederen, kant-en-klare infrastructuur en ateliers, beperkingen op het stakingsrecht en vakbondswerking, enz...

Westerse kledingbedrijven worden kop-staartbedrijven

De kledingsector wordt gekenmerkt door de relatieve korte levensduur van productiereeksen. Modes veranderen heel vlug. Tegenwoordig worden de productiecycli almaar korter en bieden winkels soms tot vijf maal per jaar een nieuwe reeks kleding aan de consument aan. Dat heeft tot gevolg dat de productie als maar meer flexibiliteit vergt van de producent.

Tijdens de laatste decennia zijn veel kledingbedrijven helemaal gestopt met het zelf produceren van kleding. Ze beperken zich tot het ontwerpen (keuze van stoffen, kleuren en modellen), de marketing en de distributie. De productie wordt op de wereldmarkt uitbesteed aan onderaannemers. Die doen dan vaak een beroep op (nog goedkoper werkende) onder-aannemers, die op hun beurt - tijdens drukke periodes of om de kostprijs verder te drukken - uitbesteden aan thuisarbeidsters. Op die manier ontstaat in de kledingsector een mondiale arbeidsverdeling waarbij de creatieve en hoger geschoolde arbeid in de ontwikkelde landen wordt verricht en het laaggeschoolde uitvoerende werk vooral in het Zuiden. De kledingproducenten in het Westen worden kop-staartbedrijven genoemd omdat ze nog alleen ontwerpen (kop) en verkopen (staart), maar zich niet bezig houden met de eigenlijke productie (romp).

Het is overdreven te stellen dat kledingbedrijven alléén geïnteresseerd zijn in de laagste productiekost of de goedkoopste arbeidskracht. Wat ze willen, is kleding met de gewenste kwaliteit op het juiste tijdstip geleverd aan de goedkoopst mogelijke prijs. De arbeidskost is dus slechts één van de factoren die meespelen in de beslissing de productie op een bepaalde plaats te vestigen. Kleding van zeer hoge kwaliteit en een hoog modisch karakter, die meestal niet in hoge aantallen wordt gemaakt, wordt nog wel in het

Westen zelf geproduceerd, vooral in Italië, Spanje en Portugal. Andere kleding van hoge kwaliteit en beperkte series wordt uitbesteed aan bedrijven die niet te ver van de consumentenmarkten gesitueerd zijn: voor West-Europa zijn dat de Oost-Europese landen, Tunesië, Marokko, Turkije. Voor Amerika vooral Mexico. Dagdagelijkse kleding, waarvoor de kwaliteitseisen minder hoog zijn, die in grote massa's wordt geproduceerd en die niet zo afhankelijk is van kortstondige modes, wordt geproduceerd in het Zuiden: Bangladesh, India, Sri Lanka, de Filipijnen, Indonesië, Vietnam, China, Taiwan, en Latijns-Amerika.

Arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie

De kledingsector in het Zuiden wordt vooral gekenmerkt door de slechte arbeidsomstandigheden. Door de hevige internationale concurrentie en door het feit dat de kledingnijverheid veelal gevestigd is in gebieden met een groot arbeidsoverschot zijn de werkvoorwaarden van de arbeidsters (tot 90% zijn vrouwen) eigenlijk mensonwaardig:

- **te lange werkweken:** 60, 70 tot 100 uren per week; nachtwerk zonder premie; verplicht overwerken, dikwijls zonder voorafgaande kennisgeving en op straffe van ontslag; niet respecteren van de wekelijkse rustdagen;
- **te lage lonen:** lonen onder het wettelijke minimumloon, dat zelf dikwijls onder het nationaal bestaansminimum ligt; willekeurige afhoudingen voor voedsel, woonst en vervoer; laattijdige uitbetaling van lonen; geen premie voor overuren, geen vergoeding ingeval van arbeidsongeval, verschillende loonschalen voor mannen en vrouwen,...
- **gevaarlijke en ongezonde werkomstandigheden:** ongezonde arbeidsomstandigheden: hitte, gebrek aan ventilatie, gebrek aan ruimte, gebrek aan veiligheidsmaatregelen met als gevolg een hoog percentage arbeidsongevallen, fabrieksdeuren die op slot gaan, wat zeer gevaarlijk is in geval van brand of aardbeving,... gebrek aan sanitair, vooral voor vrouwen; geen crèches voor kinderen.
- **onderdrukking en werkonzekerheid:** geen schriftelijk arbeidscontract, verbod op vakbonden, niet naleven van collectieve arbeids-

overeenkomsten, willekeurig ontslag zonder vergoeding; geen stakingsrecht.

- **kinderarbeid:** in ateliers of thuis, lange dagen en in ongezonde omstandigheden;
- **geen respect voor de menselijke waardigheid:** gebrek aan privacy; ontslag voor zwangere vrouwen; slechts beperkte toegang tot de toiletten; ontslag bij huwelijk voor meisjes, seksueel geweld tegenover de arbeiders, lijfstraffen, gesloten fabrieken die als een soort gevangenis worden geleid.

Het lijkt dat we – ondanks de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, ondanks de Verklaring over de Economische, Sociale en Culturele Rechten, ondanks de vele Conventies over arbeidsrechten van de Internationale Arbeidsorganisatie³ (alle door de meeste landen ondertekend!), - in de kledingsector de sociale ellende van de 19de eeuw herbeleven. De werkneemsters zijn natuurlijk blij dat ze werk hebben en een (bijkomend) inkomen kunnen verwerven. Het alternatief is dikwijls helpen in het huishouden en/of op het land. Maar noch werkgevers, noch regeringen hebben het recht hun de elementaire mensen- en arbeidsrechten te ontzeggen.

Het IMF, de Wereldbank en vooral de Wereldhandelsorganisatie prijzen onverdroten de liberalisering van de handel en de vrije markt als universeel medicijn tegen de onderontwikkeling aan. De sociale (en milieu-) uitwassen worden door de technocratische economen als 'tijdelijke onevenwichten' afgedaan die het marktsysteem zelf weer in evenwicht zal brengen. Intussen is er geen enkel internationaal instituut dat menswaardige arbeidsomstandigheden kan afdwingen, want de IAO kan uiteindelijk alleen regeringen die zich niet aan de akkoorden houden 'te schande stellen'.

Leiden mondialisering en vrije markt... automatisch tot ontwikkeling?

Zijn liberalisering van de handel en de vrije markt wel voor elk land het middel om uit de onderontwikkeling te geraken? Het antwoord op die vraag is geen simpel ja. Misschien is internationale vrijhandel wel een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde. We hebben de volgende opmerkingen.

Vooreerst: dat vrijhandel in alle omstandigheden goed is, is zelfs onzeker. Het valt immers op dat de zgn. 'Aziatische Tijgers' (Japan, Korea, Taiwan, nu China) hun economieën slechts met succes van de grond kregen na een periode van protectionisme waarin de eigen economie door hoge invoertarieven beschermd werd. Nadat deze landen hun economie hadden opengesteld vielen ze ten prooi aan de recente Aziatische crisis met uitzichtloze armoede tot gevolg voor miljoenen mensen, vooral in Zuid-Oost-Azië. Door toe te treden tot de WTO stellen de ontwikkelingslanden ook hun traditionele sectoren, die voor binnenlands verbruik werken, bloot aan de internationale concurrentie uit de laagstelonlanden. Bedenk daarbij ook dat de Westerse landen het nodig vonden gedurende 20 jaar hun kledingindustrie te beschermen met vaste quota's en hoge tarieven (Multi-vezelakkoord), vooraleer een lange overgangsregeling te aangaan onder het ATC.

Ten tweede is er in een bepaald opzicht te weinig vrijhandel. In de Wereldhandelsorganisatie hebben de rijkste landen tot nu toe zo kunnen manoeuvreren dat ze de ontwikkelingslanden ertoe hebben gebracht hun markten maximaal open te stellen op die gebieden waar het Westen sterk staat (industrie goederen, dien-

³ De Internationale Arbeidsorganisatie (IAO, ILO): Een instelling van de Verenigde Naties met zetel in Genève, opgericht na de 1ste W.O., waarin regeringen, internationale werknemers- en werkgeversorganisaties werken aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de wereld. Daartoe worden conventies over de basisrechten van de arbeiders opgesteld. Regeringen die ze ratificeren, worden geacht die conventies in hun nationale arbeidswetgeving om te zetten en af te dwingen. De IAO kan haar conventies niet rechtstreeks door bedrijven doen toepassen. In 1998 stelde de IAO een 'Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work' op, een overeenkomst die stelde dat alle landen een aantal fundamentele arbeidsrechten in hun nationale wetgeving moeten omzetten en afdwingen, ook al hebben ze die niet individueel geratificeerd.

sten), terwijl ze zelf hun landbouwmarkt en de textielsector (ondanks het ATC) - twee sectoren waar de derdewereldlanden juist traditioneel sterk in zijn - maximaal hebben weten af te schermen,. Europa, Japan en in mindere mate de V.S., steunen nog in hoge mate hun landbouw met exportsubsidies, zodat bijv. Europese landbouwproducten de landbouwproductie uit de derdewereldlanden kunnen beconcurreren op de wereldmarkt. Ook hanteren de Westerse landen nog zgn. 'tariefpieken' voor producten die belangrijk voor hen zijn, bijv. voor suiker, vlees en melk. In 1995 bedroeg in de OESO-landen de totale steun aan de landbouw 353 miljard dollar, veel meer dan ze voor ontwikkelingshulp uitgaven! In de textiel- en kledingsector heeft het Westen vooral tariefbeperkingen opgeheven voor die soorten goederen die weinig invloed hebben op de invoer vanuit de derde wereld.

Ten derde is vrijhandel in ieder geval geen *vol-doende* voorwaarde om een maatschappij tot ontwikkeling te brengen. Na decennia van toenemende liberalisering van de internationale handel blijkt dat de sommige ontwikkelingslanden wel uit de meest miserabele armoede geraken maar dat de kloof tussen rijke en arme landen nog steeds aangroeit. Hier volgen enkele cijfers:

- In 1997 beschikte het armste vijfde deel van de landen over slechts 1% van het bruto wereldproduct; het rijkste vijfde deel over 86%.
- Het armste vijfde van de landen had een aandeel van 1% in de wereldexport van goederen en diensten, het rijkste vijfde 82%.
- Het armste vijfde ontving slechts 1% van de buitenlandse investeringen, het rijkste vijfde ontving 68%.
- Tussen 1980 en 1996 is in 59 landen het bruto nationaal product per inwoner gedaald;
- Vandaag is in 80 landen het gemiddeld inkomen lager dan tien jaar geleden;
- De inkomenskloof tussen de mensen die in de 20% rijkste landen en diegenen die in de 20% armste landen leven is opgelopen van een verhouding van 30 tot 1 in 1960 tot 71 tot 1 in 1997.

Ontwikkeling vereist in de eerste plaats doelmatig uitgebouwde politieke instellingen die met een uitgebalanceerd sociaal beleid de vrije markten en de privé-sector omkaderen. Totaal vrije markten leiden tot sterke ongelijkheid en sociale onevenwichten. Er moet bijv. een degelijk uitgebouwde belastingsadministratie zijn die efficiënt belastingen kan heffen. Belastingen moeten dan weer worden aangewend om te grote inkomensongelijkheid tegen te gaan, onderwijs en scholing in te richten, een sociaal verzekeringssysteem uit te werken, te investeren in infrastructuur en om investeringen in een brede waaier van sectoren aan te moedigen. Kortom, economische ontwikkeling vereist dat heel wat goed loopt op politiek vlak: respect voor contracten, politieke stabiliteit, een laag corruptieniveau, onderling vertrouwen tussen markspelers, enz...De Wereldbank en het IMF zien dat trouwens ook in: ze hebben voor zichzelf ook een 'aanpassingsprogramma' ontworpen en willen in de toekomst, eerder dan voorwaarden aan leningen te verbinden, selectiever zijn bij het toekennen van leningen aan staten. Staten selecteren (voor leningen) op basis van politieke criteria is echter een politieke beslissing, die de politieke legitimiteit van die internationale instellingen nog dringender dan vroeger aan de orde stelt.

Omwille van de intense concurrentie in de globale oderaannemingsketen kan de kledingindustrie op dit ogenblik slechts een beperkte rol spelen in de sociaal-economische ontwikkeling van derdewereldlanden. Vooreerst zijn er de extreem lage inkomens (one-dollar-a-day) en de uiterst precare arbeidssituatie van de kledingarbeidsters. Er is binnen de kledingindustrie bovendien weinig overdracht van technologische vaardigheden of kennis. Omwille van de dreiging met delocalisering en dus verlies van arbeidsplaatsen staan de arbeidsters en hun vakbonden in een zwakke positie. Ook de regeringen beschikken slechts over een kleine beleidsmarge. Om investeringen aan te trekken of te behouden voelen ze zich verplicht allerlei fiscale gunsten te verlenen en potentiële investeerders goedkope en volgzame arbeidskrachten te beloven (zie de exportzones). Daartoe wordt vakbondswerking aan banden gelegd en worden inbreuken op de nationale arbeidswetgeving geduld.

Alleen door een ingreep op internationaal niveau kan de sociale 'race to the bottom' gestopt worden.³ De WTO houdt zich alleen bezig met de internationale handelsregels en gelooft dat door meer vrijhandel uiteindelijk alles goed komt. De IAO van haar kant heeft zeer weinig macht om de toepassing van gesloten sociale akkoorden echt af te dwingen. Het IMF is vooral bekommerd om verstoringen op de kapitaalmarkten. Wat de zogenaamde 'anti-globalisten' o.a. vragen is:

- dat het Westen zijn markten openstelt voor producten uit de derdewereldlanden, zoals textiel en kleding, landbouwproducten en andere sectoren waarin de derde wereld sterk staat;
- dat op mondiaal vlak de elementaire sociale rechten van de mensen en milieubescherming ingeschreven kan worden in handelsakkoorden en dat die normen door een internationale instelling afgedwongen kunnen worden.

- dat het simplistische geloof in de vrije markt als oplossing van alle ontwikkelingsproblemen wordt opgegeven en dat de problemen van de derdewereldlanden individueel worden benaderd, zodat bijv. inlandse sectoren (tijdelijk) bescherming kan geboden worden.

Voor de politieke leiders, de internationale vakbeweging, de niet-gouvernementele organisaties en de Bretton Woods instellingen zelf zijn er mondiale uitdagingen te over. Een wereldregering die de nodige correcties doorvoert, is er immers niet voor morgen... Stilaan krijgt ook een andere globalisering vorm: er wordt wereldwijd intens gediscussieerd over politieke maatregelen, over ethische wereldhandel, sociale en milieunormen. Er wordt mondiaal geageerd voor een globalisering die werkt voor de mensen en niet alleen voor een abstracte economische theorie of een beperkte toplaag van ondernemers...

³ Volgens de klassieke economische theorie worden onevenwichten in regionale ontwikkeling op de duur opgeheven door migratie van arbeidskrachten. Arbeiders emigreren uit arme streken om zich op te werken en de lonen moeten in de achtergebleven streken stijgen om een algehele uittocht te voorkomen. Dit gebeurde nog in de 19de eeuw door massale emigratie naar bijv. de V.S., Australië, Argentinië,... De mensen 'stemden met hun voeten'. Er was toen nog vrijheid van kapitaal én van arbeidskracht! In feite wordt de liberale theorie op wereldschaal nu alleen toegepast voor de vrijheid van kapitaal aangezien massale emigratie vanuit het Zuiden politiek niet haalbaar is. Door arbeiders te verbieden te migreren wordt hun een recht ontzegd dat alleen aan het kapitaal wordt gegund. Beweren dat de vrije markt vanzelf onevenwichten in sociaal-economische ontwikkeling zal opheffen is dus op zijn minst intellectueel oneerlijk. Over de rol van migraties zie: B.R. Scott, *The Great Divide in the Global Village*.

DE SPELERS

“De toets voor de vrijhandel in de komende jaren is of hij ... ten goede komt aan allen of alleen aan enkelen, of hij de armen uit de armoede helpt tillen en of hij werkt voor mensen die werken.”
(Verkiezingsplatform Amerikaanse Democraten, 2000).

Inleiding

De discussie rond de ‘globalisering’, vooral de verdere vrijmaking van de handel, is brandend actueel. Over heel de wereld werken en consumeren mensen steeds meer in een mondiaal economisch systeem. De kledingindustrie is als sector daar een voorbeeld van.

De Wereldhandelsorganisatie, het IMF en de Wereldbank prijzen verdere vrijmaking van de handel bij de ontwikkelingslanden aan om uit de onderontwikkeling te geraken. Maar na decennia van steeds intensievere vrijhandel zien we dat de inkomenskloof tussen Noord en Zuid nog altijd groeit en dat er bijv. in de wereld nog 800 miljoen mensen ondervoed zijn. In de kledingindustrie merken we mensonwaardige arbeidsomstandigheden en massale schending van arbeidsrechten. Tot nu toe zijn de onderhandelingsrondes blijkbaar steeds uitgemond in onevenwichtige akkoorden waarin de armste landen (en in die landen de armste bevolkingsgroepen) aan het kortste eind trokken.

In deze tekst laten we kort de spelers van het ‘globaliseringsspel’, een spel met hoge inzet, de revue passeren.

Kernspelers

Regeringen

De discussie gaat niet over de vrijhandel zelf. Praktisch alle regeringen (de WTO heeft meer dan 140 leden) zijn er voorstander van en willen niet terug naar vooroorlogse toestanden. De meeste landen verkiezen daarom het multilaterale⁴ onderhandelingsplatform dat de WTO is. Dat werkt op basis van algemene consensus en met vaste procedures ingeval van betwistingen. Er zijn in de praktijk echter twee belangrijke problemen.

1. Het eerste is dat landen met een verschillend niveau van economische ontwikkeling en met andere sterke sectoren (bijv. grondstoffen tegenover landbouw of industrie) verschillende belangen hebben. Vooral de machtsverhoudingen tussen Noord en Zuid en rijk en arm bepalen dan wie aan de onderhandelingsstafel het laken naar zich toe kan trekken.
2. Een tweede belangrijk probleem vormt het verschil in visie onder de regeringen over hoe en onder welke voorwaarden men de handel verder wil vrijmaken. Is men bereid rekening te houden met elementaire arbeidsrechten en -omstandigheden en minimale milieueisen? Wenst men bijv. landen die niet voldoen aan de minimumeisen, te bestraffen of landen die er wel aan voldoen te belonen? Liberale regeringen, waarin de invloed van de werkgevers doorslaggevend is, hebben weinig oog voor de sociale of milieugevolgen van de mondialisering. Regeringen met een socialere inslag hebben meer aandacht voor de werknemersbelangen. Zij zijn ertoe geneigd om *minimale sociale en milieunormen* op te leggen aan landen die aan het globaliseringsspel willen deelnemen. Maar dat is moeilijk. Het internationale forum waarop de onderhandelingen over de verdere liberalisering worden gevoerd, is de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Volgens de spelregels kunnen daar geen sociale of milieuaspecten aan bod komen. Binnen de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), een andere internationale instelling, worden conventies over arbeidsnormen goedgekeurd, maar die zijn dan weer niet afdwingbaar.

Westerse landen: het laken naar zich toe trekken

Regeringen van *ontwikkelde landen* leggen vooral de nadruk op

⁴ Bij unilaterale onderhandelingen, d.w.z. van staat tot staat, maken de machtsverhoudingen het nog moeilijker om tot evenwichtige akkoorden te komen.

- de verlaging van de invoertarieven op industriële producten (wat al in grote mate is gebeurd);
- de opening van vreemde markten voor diensten (banken, energie, water, telefoon, toerisme);
- de bescherming van 'eigendomsrechten', bijv. patenten, licenties en merken.

Op die gebieden staan de Westerse economieën sterk. Meer uitvoer van goederen en diensten betekent meer tewerkstelling, meer staatsinkomsten, een betere handelsbalans en meer vreemde valuta.

Ze zijn echter niet geneigd om importtarieven te verlagen in sectoren waarin hun nationale economie niet zo competitief is op de wereldmarkt. Japan en Europa bijv. weigeren hun uitvoersubsidies aan de landbouw drastisch te verlagen of af te schaffen. Want zonder die subsidies zouden de Europese en Japanse boeren niet meer kunnen concurreren met de goedkopere landbouwproducten uit andere ontwikkelde landen of derdewereldlanden (graan, suiker, vlees, boter, enz...). Afschaffing of sterke daling van de uitvoersubsidies zou tot gevolg hebben dat veel landbouwgezinnen zonder inkomen vallen. Wat de Westerse landen nog aan kledingproductie hebben (vooral Zuid-Europese landen en de VS) trachten ze zolang mogelijk te beschermen door die producten, zo laat mogelijk op te nemen onder het ATC (Agreement on Textiles and Clothing⁵).

Ontwikkelingslanden: door het oog van een naald kruipen

Regeringen van *ontwikkelingslanden* willen vooral dat de ontwikkelde landen hun markten openstellen (d.w.z. hun importtarieven verlagen) voor producten waar zij sterk in staan. De ontwikkelingslanden hebben één groot economisch voordeel: lage lonen. Vooral in de arbeidsintensieve kleding-, textiel- en landbouwsectoren kunnen ze goedkoop produceren en zijn ze dus competitief. Textiel en vooral kledingsectoren vereisen daarenboven niet veel gesofisticeerde technologie of hooggeschoolde arbeidskrachten. In die sectoren kan een land z'n industriële groei gemakkelijk opstarten en

werkgelegenheid scheppen in plattelandsgebieden met een groot arbeidsoverschot.

De ontwikkelingslanden eisen daarom dat de quota's voor kleding en textiel versneld worden afgebouwd dan bepaald in het Agreement on Textiles and Clothes (1995-2000). Het Westen weet nl. de voor hen belangrijke producten zo lang mogelijk buiten het ATC te houden.

Lagelonenlanden doen hun uiterste best om investeerders aan te trekken bijv. in de kledingsector. De concurrentieslag om investeringen in die sector is wel bijzonder hevig en dus komen regeringen de werkgevers zoveel mogelijk tegemoet in hun wensen (lage bedrijfsbelastingen of niet te streng optreden bij overtredingen van de arbeidswetgeving op minimumlonen, kinderarbeid, max. aantal werkuren, vakbondsvrijheid, oprichten van *vrijhandelszones*). Regeringen van ontwikkelingslanden zijn meestal tegen de opname van sociale of milieunormen in de internationale handelsakkoorden. Ze vrezen dat die normen door de ontwikkelde landen gebruikt zullen worden om hen te bestraffen om zo hun eigen economie te beschermen (verdoken protectionistische maatregel).

Grote kledingbedrijven

De laatste decennia zijn veel grote Westerse kledingbedrijven bijna volledig gestopt met *produceren* in het Westen. Bovendien produceren veel kledingbedrijven en -distributeurs niet zelf meer (kop-staartbedrijven). Door de productie uit te besteden zijn ze meteen verlost van veel productiezorgen, zoals de flexibiliteit die nodig is (veel variatie in productievolume volgens het tijdstip) en kunnen ze de internationale concurrentie laten spelen tussen de onderaannemers.

De laatste tijd zijn de grote kledingbedrijven echter in het vizier gekomen van vakbonds- en consumentencampagnes. Ze worden verweten weinig of niets te doen aan de mensonwaardige arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie wereldwijd. Zowel vakbonden als consumenten wensen dat die machtige bedrijven hun verantwoordelijkheid opnemen voor die slechte arbeidsomstandigheden. Onder druk van campagnes als bijv. de Schone Kleren Campagne, United

⁵ Volgens het Agreement on Textiles and Clothing (1995-2005) moeten tegen 2005 alle kledingproducten geleidelijk opgenomen worden onder de WTO-regels. Dat betekent afschaffing van alle importquota's, verlaging van de importtarieven en behandeling van de betwistingen volgens de WTO-regels.

Students Against Sweatshops, Working Women Worldwide, enz... hebben veel bedrijven een gedragscode met sociale normen aangenomen. Die nemen ze als voorwaarde op in contracten met hun onderaannemers. In vele gevallen schieten die gedragscodes evenwel deerlijk tekort: er ontbreekt bijv. dikwijls een norm over een leefbaar loon, of een norm die vrije vakbondswerking garandeert. En meestal is er geen externe controle op de naleving ervan. De meeste bedrijven controleren die zelf, wat natuurlijk weinig garantie biedt voor objectiviteit. Bij onderzoek door bijv. de Schone Kleren Campagne blijkt telkens weer dat de eigen gedragscodes niet nageleefd worden.

Toch zijn kledingbedrijven uiterst bezorgd om hun imago. Ze zijn beducht dat ze in het nieuws zullen komen omdat bijv. de mensen- of arbeidsrechten in ateliers waar hun kleding wordt geproduceerd op grove wijze worden geschonden. Ze weten dat hun potentiële klanten bewuster en kritischer consumenten. Sommige grote bedrijven doen daarom extra inspanningen en werken bijv. samen met vakbonden of campagnes als de Schone Kleren Campagne, Ethical Trading Initiative, SA 8000, enz... om pilootprojecten voor efficiënte externe controle op te zetten.

De werknemers en hun vakbonden

Werknemers, vooral als ze voelen dat ze slecht worden bejegend, verenigen zich in vakbonden die opkomen voor hun arbeidsrechten en voor menswaardige arbeidsomstandigheden. In de kledingindustrie gaat het vooral om jonge vrouwen die uit plattelandsgebieden komen. Ze zijn blij met de geboden werkgelegenheid en het extra inkomen. Maar ook zij wensen menswaardige arbeidsomstandigheden. Elementaire arbeidsrechten zijn: geen dwang- of kinderarbeid, gezonde en veilige werkomgeving, een *leefbaar* loon, een redelijke maximum aantal werkuren, tenminste een vrije dag per week, vrijheid van vakbondswerking, recht op collectief onderhandelen, geen ontslag bij huwelijk of zwangerschap, ...

Ook in de kledingsector zijn dus vakbonden actief. Maar zij hebben in deze sector met bijzondere moeilijkheden te kampen:

- De hoofdzakelijk vrouwelijke arbeidsters (tot 90%) zijn moeilijk te organiseren omdat ze na een zeer lange werkdag nog verantwoordelijk zijn voor het huishouden; daarbij komt dat vakbonden veelal nog mannenbastions zijn, zodat ze zich moeilijk kunnen inleven in de typische problematiek van de arbeidsters;
- De vakbondswerking wordt dikwijls ofwel officieel verboden, ofwel door allerlei maatregelen of intimidatie verhinderd of tegenwerkt. Ofwel steunen werkgevers een vakbond die met hen onder één hoedje speelt, ofwel worden werknemers verplicht aan te sluiten bij een officiële (bedrijfsvriendelijke) regeringsvakbond.
- De arbeidssituatie is zeer precair: bij stakingen of andere acties kan de werkgever beslissen te delocaliseren of te vluchten in de informele sector ('zwarte ateliers' of thuisarbeid); vakbondsleden en -militanten worden soms geïntimideerd door 'bewakingsploegen' en bij acties kan men vlug ontslagen worden.

Over de kledingsector in het Zuiden hangt dus voortdurend de schaduw van de 'delocalisering'. Daartegenover kunnen vakbonden slechts één strategie plaatsen, nl. 'mee verhuizen met het werk', d.w.z. hun werking mondialiseren, zodat de arbeidsters overal voor hun sociale rechten kunnen opkomen en zodat de 'race to the bottom'⁶ stopt. De vakbonden eisen daarom voor alles vrije vakbondswerking op, wat trouwens een van de fundamentele arbeidsrechten is.

Omdat de werking in veel landen zo moeilijk is worden plaatselijke vakbonden ondersteund door internationale vakbondsfederaties, de internationale kledingfederatie en niet-gouvernementele organisaties. De kledingvakbonden in het Westen hebben ook nog een speciaal motief om vakbonden in de ontwikkelingslanden te helpen: de slechte arbeidsomstandigheden in de lagelonenlanden zijn er de oorzaak van dat de overblijvende werkgelegenheid in de kledingsector in het Westen verder teloorgaat, of dat de arbeidsomstandigheden er onder druk staan. De vakbonden zijn over het algemeen niet tégen verdere liberalisering van de handel (globalisering), maar eisen wel dat ook menswaardige

⁶ Werknemers dwingen slechtere arbeidsomstandigheden te aanvaarden onder de dreiging dat de onderneming 'delocaliseert' naar een land met lagere arbeidskosten.

werkomstandigheden worden gegarandeerd en 'geglobaliseerd'. Dat zou bijv. kunnen door minimale sociale normen in te schrijven in de internationale handelsovereenkomsten, of door bijv. bevoegdheid te geven aan de Internationale Arbeidsorganisatie om in het kader van de internationale handel minimale sociale normen af te dwingen. Landen die die normen niet toepassen, zouden dan op handelsgebied bestraft kunnen worden, of landen die ze wel toepassen beloofd. Zoals al eerder vermeld worden sociale normen echter met argwaan bekeken door regeringen van ontwikkelingslanden. Ze vrezen dat Westerse regeringen en vakbonden ze zullen misbruiken om arbeidsplaatsen in het Westen te beschermen.

Jongere spelers

De media en de communicatietechnologie

De jongste decennia hebben de moderne transport- en communicatiemiddelen op verschillende manieren een grote invloed gehad (vrachtschepen, de trein, de auto, het vliegtuig; telefoon, radio tv, fax en vooral het internet). Ze hebben enerzijds de intensieve wereldhandel mogelijk gemaakt, maar ook de wereldwijde discussie en actie errond. De wereld is werkelijk een dorp geworden. Een netwerk van communicatielijnen reikt tot in de verste uithoeken. Dagelijks wordt daarlangs een enorme stroom van informatie uitgewisseld.

De media, kranten, radio en tv, hebben dankzij de moderne communicatiemiddelen toegang tot nieuws over arbeidsrechten en -omstandigheden uit de verste uithoeken van de wereld. Ze besteden de laatste jaren ook veel meer aandacht aan mensen- en arbeidsrechten hier en in de ontwikkelingslanden. De media hebben de gevoeligheid van het publiek voor de ethische aspecten van economie en handel ontdekt en gestimuleerd. Door artikels en programma's over onderwerpen als armoede in de ontwikkelingslanden, kinderarbeid, ethische handel, de verantwoordelijkheid van multinationals, enz.. sensibiliseren zij de publieke opinie. De media hebben de (jammer genoeg niet altijd geweldloze) massamanifestaties in Seattle, Stockholm en Genua uitgebreid gevolgd. Er gaat geen week voorbij of men leest of hoort een interview met één van de spelers van de globalisering (WTO-verantwoor-

delijken, bedrijfs- en vakbondsleiders, kopstukken van de anti-globaliseringsbeweging zoals Naomi Klein, of Noreena Hertz). Op die manier is de problematiek wereldwijd onder de aandacht van de mensen gekomen.

De huidige 'anti-globaliseringsbeweging' is, dankzij de moderne media- en communicatietechnologie ook een product van de 'mondialisering'. Vakbondsleiders en niet-gouvernementele organisaties staan met elkaar in voortdurend contact via fax en (goedkoop) e-mail. Gegevens en rapporten van internationale instellingen (IMF, Wereldbank, WTO, IAO, UNO of UNCTAD) kunnen nu gratis thuis door iedereen via het internet geraadpleegd worden. En dankzij het internet zijn veel nieuwe actiegroepen en netwerken kunnen ontstaan. De Schone Kleren Campagne bijv. , een netwerk van organisaties, is deels mogelijk door intensieve internationale informatie-uitwisseling. Een netwerk van vakbonden en ngo's houdt de SKC voortdurend op de hoogte van arbeidsomstandigheden en -conflicten in de kledingnijverheid in het Zuiden.

Niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties en actiegroepen

Niet-gouvernementele organisaties (ngo's) zijn actie- en vormingsbewegingen die uit vrij initiatief zijn ontstaan. Ze bekommeren zich vooral om de groeiende kloof tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden. Ze bekijken de problematiek van armoede en ontwikkeling vanuit een breder perspectief dan alleen dat van de handel. Vooral de grotere en meer gevestigde ngo's hebben veel verschillende actieterreinen. Een daarvan is het verzamelen van fondsen om in het Zuiden ontwikkelingsinitiatieven op te starten en te begeleiden, meestal in samenwerking met lokale ngo's. Zulke initiatieven kunnen zijn: verbetering van de landbouwmethodes, bouwen van gezondheidscentra, opzetten van coöperatieve artisanale bedrijfjes, enz.... Een ander domein is dat van de vorming en educatie (vrouwenemancipatie, jeugdwerking, sensibilisering rond mensen- of arbeidsrechten). Veel ngo's doen ook aan politieke 'lobbying'. Ze proberen via de publieke opinie de overheid onder druk te zetten om meer aandacht en geld te besteden aan ontwikkelingshulp en op internationale fora (EU, UNO, OESO, WTO) de belangen van het Zuiden te verdedigen. Een andere

vorm van actie is de alternatieve handel. De Oxfam Wereldwinkels bijv. verkopen producten uit het Zuiden, waarvoor de producenten een eerlijke prijs krijgen. Met deze actievorm wil men de ongelijke machtsverhoudingen in de internationale handel aanklagen en de Westerse consumenten aanzetten tot 'ethisch' consumeren'. De laatste tijd zijn, via het internet tal van nieuwe actiegroepen en actienetwerken ontstaan, zoals Indymedia, ATTAC (Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens) of het International Forum on Globalization, die zich bijna uitsluitend richten op het beïnvloeden en sensibiliseren van de publieke opinie rond globalisering. Daartoe bespelen ze de media. Ze verspreiden standpunten en roepen op om deel te nemen aan massamanifestaties n.a.v. internationale conferenties (Seattle, Stockholm, Genua, Gent, Laken). Die manifestaties vinden dan weer weerklank in de media.

In de discussie rond de globalisering wijzen de ngo's vooral op het feit dat drie, vier decennia van toenemende vrijhandel en van toepassing van de ontwikkelingsrecepten van het IMF en de Wereldbank⁷ het lot van de bevolking in de armste ontwikkelingslanden niet hebben verbeterd. Als je de hele wereldbevolking terugbrengt tot een dorp van 100 mensen dan zouden

- De 20 rijkste mensen over 86 % van het inkomen beschikken
- 60 anderen over 13% van het inkomen beschikken
- De 20 armsten over slechts 1% van het inkomen beschikken
- 80 mensen in onwaardige woningen huizen
- 70 inwoners analfabeet zijn
- 50 aan ondervoeding lijden
- 1 zou een hogere opleiding genoten hebben
- 1 zou een computer bezitten.

De ngo's wijzen erop dat vrijhandel niet automatisch tot ontwikkeling leidt. De kledingindustrie bijv. zorgt wel voor werk en een (uiterst laag) inkomen, maar er is weinig overdracht van technologie en vaardigheden. Als de kleding geproduceerd wordt in vrijhandelszones dan draagt de activiteit weinig bij tot de nationale ontwikkeling via bijv. belastingen. Bovendien staat de nationale kledingindustrie bloot aan de concurrentie uit andere lagelonenlanden. De ngo's

eisen een echt 'Marshallplan' voor het Zuiden:

- Massale schuldkwijtschelding voor de minst ontwikkelde landen;
- Drastische verhoging van de ontwikkelingshulp gefinancierd via bijv. de Tobintaks, een microbelasting op speculatieve geldstromen (meer dan 1,5 biljoen dollar per dag);
- Openstelling van de Westerse markten voor producten uit het Zuiden (landbouw, textiel en kleding) vooraleer een nieuwe ronde handelsbesprekingen wordt aangevat;
- In plaats van de algemene maatregelen van IMF en Wereldbank vragen ze maatregelen die toegesneden zijn op de specifieke situatie van individuele landen (hun cultuur, geschiedenis, sociale situatie). Zo moeten ontwikkelingslanden tijdelijk bepaalde nationale economische sectoren kunnen verdedigen door hogere invoertarieven om tot duurzame ontwikkeling te kunnen komen;
- Meer investeren in mensen en organisaties (opleiding, vorming) dan in markten en handel.
- Een afdoende regeling voor minimale grondstoffenprijzen;
- Versoepeling van de regeling voor 'intellectuele eigendom', zodat ontwikkelingslanden vlotter toegang krijgen tot levensnoodzakelijke technologie, bijv. in de landbouw of voor de productie van goedkope geneesmiddelen tegen tropische ziekten en Aids;
- Een internationale organisatie (eventueel een 'World Social Organisation') die doeltreffend minimale sociale normen kan afdwingen in de internationale handel. Toegang tot de WTO zou bijv. kunnen gereserveerd worden voor landen die de basisconventies van de IAO werkelijk toepassen en opleggen aan de werkgevers. De WTO zou ook exporterende landen die een sociaal beleid voeren, kunnen bevoordelen met lagere importtarieven. Daartoe zou men een tarievenstructuur moeten uitwerken die gekoppeld is aan een of andere sociale index, in de aard van de Human Development Index van het United Nations Development Programme.
- Internationale afdwingbare milieunormen;
- Strijd tegen internationale fiscale fraude (belastingparadijzen) en internationale misdaad (drugs, mensenhandel)

⁷ Muntdevaluatie om invoer duurder te maken en te ontmoedigen en de uitvoer te bevorderen, strenge bezuinigingsmaatregelen op sociale programma's, toetreding tot de WTO (en daardoor openstellen van de eigen markt).

SLOT

Voor de grote kledingbedrijven en distributieketens is door de toenemende vrijhandel hun speelveld de hele wereld geworden. Het spel wordt tot vandaag zonder sociale spelregels gespeeld. Er is alleen de schuchtere commentaar terzijde van de Internationale Arbeidsorganisatie. Regeringen in Noord én Zuid applausseren vanuit de loges terwijl ze zien hoe de zwakkere deelnemers, de miljoenen kledingarbeiders, tegen elkaar worden 'uitgespeeld'.

De mensonwaardige arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie, blijven veelal verborgen. De betrokken vrouwen hebben veel moeite om hun stem in dit mondiale spel te laten horen. De kledingindustrie onttrekt de misstanden graag aan het oog en verleidt de consument liever met blitse trends en merknamen met een modieus imago.

Toch stellen consumenten in het Westen zich meer en meer vragen over de arbeidsom-

standigheden waarin de kleding die ze dragen, wordt gemaakt. De rauwe werkelijkheid van onderontwikkeling en uitbuiting blijft in dit informatietijdperk niet verborgen. De Westerse consument beantwoordt niet aan het 'ideale' type van de verbruiker, die volgens de klassieke economie alleen uit zou zijn op eigenbelang, d.w.z. de goedkoopste prijs en verder geen belangstelling zou hebben voor ethische criteria.

Het is die ethische bekommernis waaruit de Schone Kleren Campagne is ontstaan. De Schone Kleren Campagne wil de consument hier bewust maken van de sociale 'achterkant' van de kledingindustrie en oproepen tot solidariteit met de kledingarbeiders. Tenslotte zijn kledingconsumenten en kledingarbeiders medestanders: het samenspel is slechts aangenaam indien de regels rechtvaardig zijn.

KLEDING EN GLOBALISERING

BRONNEN

Raadpleeg ook de volgende teksten van de Schone Kleren Campagne:

Arbeidsrechten zijn mensenrechten
Vrouwen in de kledingindustrie
Tussen fabriek en familie. Problemen van Indonesische kledingarbeidsters
Arbeidsomstandigheden in de vrijhandelszones
Gedragscodes in de kledingindustrie

- Adair, T., *Just Capital. The Liberal Economy*, Londen, 2001.
- Chavagneux, C., *Banque mondiale et FMI font leur ajustement*, Alternatives Economiques, oktober 2001.
- Clean Clothes Campaign, *Report of the International Forum on Independent Monitoring of Codes of Conduct*, 1998.
- DeMartino, G. F., *Global Economy, Global Justice. Theoretical Objections and Policy Alternatives to Neoliberalism*. London, 2000.
- Frémeaux, P., Chavagneux, C., *Taxe Tobin: l'éternel retour*, Alternatives Economiques, oktober 2001.
- Friedman, T. & Ramonet, I., *Dueling Globalizations. A Debate*, Foreign Policy, herfst 1999
- Janssen, R., *Globalisering: waar respect voor sociale rechten zoek is*, Ons Recht, oktober 2001.
- Mazur J., *Labor's New Internationalism*, Foreign Affairs, Jan/Feb, 2000.
- Rainelli, M., *L'Organisation mondiale du commerce*, Parijs, 2000.
- Simpson, A., *The Money Lenders. Bankers in a Dangerous World*, Londen, 1985.
- Scott, B. R., *The Great Divide in the Global Village*, Foreign Affairs, Jan/Feb 2001.
- UNCTAD, *Trade and Development Report. Chapter IV: Rethinking Policies for Development*, 1999.
- UNDP (United Nations Development Programme), *Human Development Report. Overview: Globalization with a Human Face*, 1999.
- La nouvelle question Nord-Sud, themanummer van Esprit, juni 2000

www.ilo.org

www.11.be

www.ifg.org

www.wto.org

www.wereldsolidariteit.be

www.undp.org

www.attac.org

**KLEDING EN
GLOBALISERING**

Schone Kleren Campagne, Haachtsesteenweg 579, 1031 Brussel, tel 02/246 36 81
www.schonekleren.be

Brussel, september 2002
Auteur: Leo Doise
gevaert graphics/gevaert printing